

úvodník

PSYCHIATRICKÉ VZDĚLÁVÁNÍ, KONGRESY A PANDEMIE COVID-19

Následky pandemie čínského koronaviru a restrikcí s ní spojených na duševní zdraví a zdravotní služby jsou intenzivně diskutovány v laické i odborné veřejnosti. Negativní dopady ale pocítujeme i v dalších oblastech profesního života, o nichž se mluví méně. Týká se to především osobních setkávání, lékařských seminářů, konferencí, kongresů a obecně výuky a vzdělávání. To lze dobře ilustrovat na nejvýznamnější psychiatrické akci loňského roku, XIII. sjezdu Psychiatrické společnosti ČLS JEP. Původně plánovaná na červen 2020 v Mikulově, po zavedení lockdownu a omezení osobních kontaktů přeložen na podzim a nakonec se uskutečnil kompletně online. Obdobně česko-slovenská psychofarmakologická konference se poprvé ve své historii od r. 1959 nekonala v Lázních Jeseníku, ale na obrazovkách počítačů. Podobný osud potkal i velké mezinárodní kongresy, do virtuálního prostoru se přesouvaly všechny odborné akce, semináře, výcviky, výuka a jiné edukační akce. Jaké jsou dosavadní zkušenosti a zejména jaká je budoucnost virtuálních akcí a setkávání?

Abychom při hledání odpovědi nespolehali jen na vlastní dojmy, v únoru a březnu 2021 jsme uskutečnili internetový dotazníkový průzkum mezi českými psychiatry z akademického prostředí, kteří mají zkušenosti s výukou, přednášením i organizováním odborných akcí.¹ Odpovědi na šest otázek jsme získali od 30 respondentů, z nichž 43 % bylo žen, jednalo se většinou o zkušené pracovníky, nejčastěji spadali do věkové skupiny 40–50 let. Na první dvě otázky, týkající se online výuky a vzdělávání, bylo možno vybrat pouze jednu odpověď. Na dotaz „považujete distanční pregraduální / postgraduální / specializační výuku psychiatrie za přínosnou?“ téměř tři čtvrtiny (73,3 %) dotázaných odpověděly „částečně pouze doplňuje prezenční výuku“. Jeden komentář upozornil, že distanční výuka nemůže nahradit praktická cvičení a semináře, nicméně může do značné míry nahradit přednášky, až se vyučující zacvičí a osvojí si vzdálenou a virtuální interakci. Pokud jde o názor na budoucnost distanční výuky, byli respondenti v drtivé většině (83,3 %) přesvědčeni, že se uplatní jen jako doplňková forma, např. při teoretické výuce, specializovaných kurzech, konzultacích apod. Současně však nikdo z dotázaných nevěří, že by se od distanční výuky zcela upustilo.

U zbývajících otázek pak bylo možno vybrat více než jednu odpověď. Za největší pozitiva online seminářů, konferencí a kongresů účastníci považovali: možnost sledovat program v čase, který mi vyhovuje (80 %), časová a finanční úspora, bez nutnosti cestovat, snížené registrační poplatky (73,3 %), možnost vracet se k přednáškám opakovaně, sledovat i paralelní program (63,3 %) a snadnější dostupnost akcí (53,3 %). Podle jednoho komentáře tyto výhody platí zejména pro semináře, nikoliv pro kongresy. Jako největší nevýhody respondenti označili absenci osobního setkávání, kontaktu s kolegy, networkingu (93,3 %), v 70,0 % to byla nemožnost změnit prostředí, kdy účastník zůstává v práci, doma („pokud na konferenci neodjedu a jsem přítomen na pracovišti, není možno se konferenci plně věnovat; neustále musím vyřizovat poštu, e-maily, telefony, nemám na sledování odborných sdělení klid“). V 63,3 % odpovědí udávali únavu z dlouhého online připojení („příliš mnoho online akcí, zahlcující nabídky“), 50 % respondentů si stěžovalo na omezenou možnost diskuse s přednášejícími („Možnost diskuse není omezená, ale neinspirující; překážkou otevřené diskuse je ztráta neformální nonverbální modulace debaty. Možnost individuálně volit čas poslechu snižuje subjektivní hodnotu přednášky, která je setkáním, při kterém posluchač splácí přednášejícímu úsilí pozorností a odezvou.“).

Jako hlavní pozitivum distančního kontaktu online setkávání v rámci edukačních, odborných, klinických a výzkumných aktivit respondenti označili možnost kontaktu se vzdálenými účastníky, včetně zahraničních (73,3 %), menšími výhodami jsou větší časová flexibilita při plánování (46,7 %) a efektivnější využití času setkání (36,7 %). Slovy jednoho z dotázaných: „Pro část účastníků snižuje bariéry komunikace spojené s vystoupením z anonymity. Někteří účastníci se mohou cítit lépe před trémou a nejistotou, mají lepší kontrolu nad veřejnými aspekty své účasti, která je subjektivně méně osobní.“ Za největší negativa byly označeny skutečnosti, že virtuální setkání nedokážou nahradit osobní kontakt, včetně absence neformální komunikace, bezprostřední zpětné vazby, reakcí a emoční odpovědi (86,7 %), že nejsou vhodná pro všechny účely, např. klinické demonstrace, nácvik praktických dovedností apod. (83,3 %), vyžadují zvýšené nároky na pozornost a soustředění, zvyšují únavu (50,0 %) a že účastníci se mohou nechat snadno rozptýlit rušivými vnějšími podněty (telefony, e-maily) a nedokážou se oddělit od ostatních pracovních povinností (50,0 %). Jeden komentář vyjádřil obavy z možnosti zneužití nahraných nepublikovaných dat.

Výsledky malého, nereprezentativního průzkumu svědčí o tom, že nikdo nevěří tomu, že se věci vrátí zcela zpátky do starých kolejí; mnohé změny, které si vynutila protiepidemická opatření a omezení, s námi zůstanou. Zkušenosti z uplynulých dvou let nám ukázaly, že distanční online vzdělávání v psychiatrii dokáže dobře doplňovat tradiční způsob prezenční výuky. Je však třeba připomenout, že virtuální setkávání nejsou vhodná pro všechny účely. Bolestně postrádáme především přímé osobní kontakty, neformální schůzky, bezprostřední emoční reakce, získávání a udržování kontaktů. Online meetingy mohou navíc potenciálně omezovat diskusi, velký počet akcí na síti a hodiny strávené před obrazovkou počítače vedou k únavě a ztrátě koncentrace. Hlavními výhodami virtuálních akcí jsou: pohodlná volba doby ke sledování prezentací, účastníci nepřijdou o žádnou část programu, mohou se k němu opakovaně vracet, online schůzky šetří čas a náklady, umožňují snadnější přístup k akcím, účast a komunikaci se vzdálenými kolegy.

Jedním z vítězů boomeru virtuálních spojení a přenosů jsou technologické a telekomunikační firmy, výrobci a prodejci počítačové techniky a softwaru. Jiným, poněkud nečekaným, pozitivním přínosem přesunu kongresů a konferencí do virtuálního prostoru, o němž se moc nehovoří, je dopad na životní prostředí. Omezení letecké dopravy významně snížilo uhlíkovou stopu, například podle recentní studie přesun výroční konference Americké psychiatrické asociace v roce 2020 do online podoby zachránilo ekvivalent spalení více než 200 hektarů hustého lesa nebo 10 000 tun uhlí.²

Osobní zkušenosti i výsledky průzkumu ukazují, že nedobrovolně zavedené restriktce a omezení nemusejí být jen frustrující, ale současně nabízejí jedinečnou příležitost, jak učinit systém vzdělávání, vědeckých setkání a meetingů efektivnější. Změny, jichž jsme svědky, nejsou zcela neočekávané, posledních 12 měsíců jen akcelerovalo implementaci inovací, které umožnil rychlý technologický rozvoj, do praxe. V neposlední řadě nás zkušenosti s virtuální komunikací nutí zvažovat náklady a přínosy velkých akcí, včetně jejich environmentálního dopadu. Jestliže hovoříme o tom, že svět po pandemii už nebude nikdy stejný tak jako dřív, tak ať se nám to líbí, nebo ne, pro vzdělávání v medicíně a vědecká setkání to platí již dnes.

*prof. MUDr. Pavel Mohr, Ph.D.
předseda Psychiatrické společnosti ČLS JEP
Národní ústav duševního zdraví, Klecany
3. lékařská fakulta UK v Praze
e-mail: Pavel.Mohr@nudz.cz*

Literatura

1. Mohr P. Psychiatric education, training, scientific meetings, and academic work during pandemic: experience and perspectives in the light of a brief survey. *InterACT, Newsletter of EPA Council of National Psychiatric Associations; Issue no: 14, June 2021.*
2. Wortzel JR, Stashevsky A, Wortzel JD, Mark B, Lewis J, Haase E. Estimation of the Carbon Footprint Associated With Attendees of the American Psychiatric Association Annual Meeting. *JAMA Netw Open* 2021; Jan 4; 4(1): e2035641.